

De Rosdoek

nr 64

---

heemkundige studiekring
De Acht Zaligheden

REDACTIETEAM:

Th. van der Aalst, Ganzestraat 17,
5527 GA Hapert.

H. Backbier, Heike 6,
5512 NJ Vessem.

J. v.d. Biggelaar, Kerkstraat 13,
5513 AP Wintelre.

J. v. Hout, Oude Provinciale weg 15,
5527 BM Hapert.

H. Huijbers, Weverstraat 10,
5524 BE Steensel.

A. Kockx, de Pottenbakker 44,
5506 GD Veldhoven.

WIJZER VAN!

Coppens levert hoogwaardig voer tegen scherpe prijzen.

En Coppens zorgt voor **totaalbegeleiding**.

Met o.a. gratis computerbegeleiding voor de verschillende diersoorten.

En met gespecialiseerde voorlichting op het gebied van diervoeding,
huisvesting, preventieve gezondheidszorg, klimaatsverbetering e.d.

Helemaal toegespitst op verhoging van het rendement.

Neem contact op, u wordt er altijd wijzer van!

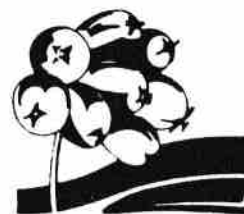

COPPENS
MENGVOEDERS bv
HOOGELOON

Postbus 1010, 5528 ZG Hoogeloon, tel. 04978-1840

VOER VOOR RENDEMENT

-1-

**heemkundige studiekring
de acht zaligheden**

D E R O S D O E K

Aflevering 64

januari 1993

Verschijnt 3 x per jaar

Redactieadres: Th. v. d. Aalst, Ganzestraat 17,
5527 CA Hapert.
tel. 04977-81671.

Administratie: C. Witmer, Nijverheidslaan 16,
5506 EE Veldhoven.
tel. 040-536568.

De volgende Rosdoek verschijnt in april '93

VAN DE BESTUURSTAFEL.....

De op 17 nov. j.l. in "de Smis" gehouden lezing van de heren Steketee en Mooren, rond "het verleden, het heden en de toekomst van de Brabantse kanalen was van een iets andere aard als we gewend zijn in onze Kring. Niettemin wisten beide sprekers ons bijzonder te boeien met hun inleiding. Jammer dat beide heren zijn gestopt met het houden van lezingen.

Het jaar 1992 was voor onze Kring een jaar waarop we met enige voldoening kunnen terugzien. Het programma was gevarieerd en interessant. Zowel de lezingen als de excursies kenden een ruime belangstelling.

De studiegroep "Boterfabrieken" kwam nagenoeg gereed met haar werk en aan de publicatie van de verzamelde gegevens wordt gewerkt.

Moesten we enkele jaren geleden de financiële broekriem wat strakker aanhalen; door het treffen van, ook met U besproken, voorzieningen, zitten we weer iets ruimer in dit jasje. Zulks is niet alleen nodig om het normale werk te kunnen blijven doen, maar men is, als bestuur, ook niet zo beperkt t.a.v. de activiteiten. Tijdens de a.s. Jaarvergadering zal U hierover uitgebreid mededeling worden gedaan. Ook suggesties voor het programma van 1993 en volgende jaren zijn van harte welkom.

Binnen de Stichting Brabants Heem rezen enkele problemen, die aan het einde van 1992 nog niet opgelost waren. Met name betreffen deze problemen de financiën; meer concreet, de subsidie van de Provincie. Een verandering in het beleid is er de oorzaak van dat alle ontvangende organisaties "doorgelicht" worden. Tijdens de onlangs gehouden vergadering van de Raad van Aangeslotenen is hieromtrent duidelijk mededeling aan de aanwezige Kringen gedaan. Mede op voorstel van onze Kring is er een commissie geformeerd die zal proberen passende oplossingen voor de Stichting aan te dragen. Gezien de structuur van de Stichting is enige studie wenselijk. (vervolg op p. 32)

Een episode uit de Tachtigjarige Oorlog in de heide tussen Bergeijk en Lommel (1587-1597)

Naar aanleiding van een opmerking in het recent verschenen boek van Museum Kempenland te Lommel¹ dat er weinig historische gegevens zijn over Lommel in de periode gedurende de 80-jarige oorlog (1568-1648), wil ik graag het nu volgende artikel wijden aan enkele gebeurtenissen uit deze periode, die hebben plaatsgevonden in de buurgemeente Bergeijk.

In de periode na 1585 is Antwerpen in Spaanse handen. De route van Antwerpen naar den Bosch is onveilig, vooral door toedoen van Staatse troepen. Begin van de jaren '80 hebben de Staatsen zich meester gemaakt van de abdij van Postel en zijn de broeders gevlucht naar Balen-Wezel. In 1587 schrijft Cicogna aan Albert Dagverlies, de schout van Kempenland, dat de vijand voortdurend er op uit trekt en plundert in de Kempen en zich dan terugtrekt op Postel en Bergeijk. Daarmee verhinderen ze het verkeer van den Bosch, Helmond en Eindhoven op Antwerpen.²

In de brief wordt voorgesteld het kasteel te Bergeijk, dat uitgebrand is, te herstellen en er soldaten op te plaatsen. Kapitein de Pundere wordt belast met de leiding. In dat jaar worden alle dorpen van het kwartier Kempenland gdwongen bij te dragen aan de versterking in Bergeijk. Lommel is na Oirschot met 21-14-0 gulden de grootste kontribuuant.³

Het fort is bezet geweest tot 1591 als het veroverd wordt door prins Maurits op zijn terugtocht van een belegering van Maastricht. Uit de Bergeijkse archivalia van latere datum + weten we dat Aart van Hemert en Michiel Hendriks sergeant waren op het fort. Er zaten ook buitenlanders op het fort, met name soldaten geheten Passequi en Papo. We weten dit omdat ze een koe gestolen hadden bij iemand in

Hamond die soldaat was "aen sijde van de Staeten van Hollant". De koe was doorverkocht aan Aart van Hemert die hem gestald had bij Marten Jansen. De vrouw van degene die bestolen was, kwam naar Bergeijk om de koe terug te kopen. Met veel bidden en smeken, omdat ze niet genoeg geld had, kreeg ze de koe uiteindelijk toch mee. Marten Jansen kwam hierdoor in opspraak toen hij in 1596 schepen werd en moest zich met getuigen verdedigen. Vandaar dat deze geschiedenis tot ons gekomen is.

Nadat het fort heroverd was door Mondragon werd het afgebroken. Het kasteel zelf bleef staan en alleen de aarden wallen rond het kasteel werden verwijderd.⁵ We lezen dat het dorp door het fort zeer was verarmd. Ze waren hun beesten kwijt. De helft van de huizen was afgebrand door de soldaten op het fort en men sliep op stro zonder bed. Het dorp is failliet en kan zijn schulden niet meer afbetalen.⁶

In 1596 lezen we over een kleine veldslag in de buurt van de abdij van Postel⁷ (zie ook ⁸ en ⁹). Simon Hendriks moet informatie inwinnen over de nederlaag die "een compagnie peerden van compte Bellefoise" geleden heeft op de Postelse heide. De compagnie was vertrokken uit de stad Herentals. Het verslag is zeer gedetailleerd en anekdotisch.

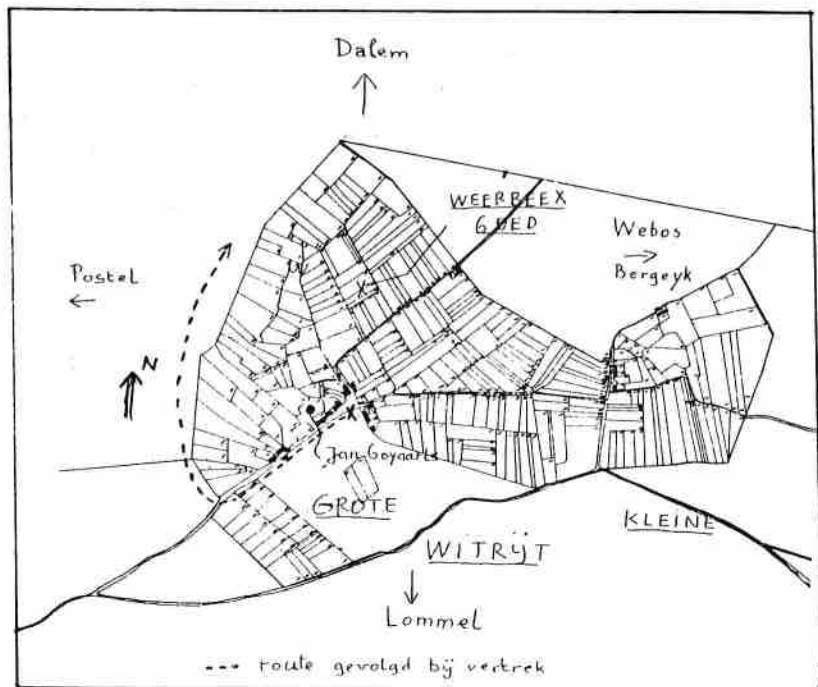
Op 14 maart komen op de Witrijt "omtrent een ure voor de daege een troep ruyteren". Ze bleven te paard tot het "schoon dach was en overal connen sien". Dan stegen ze af en vroegen naar de weg en waar de vijand was en van welke kant hij aan kon komen. Uit de reactie van Jan Goyaarts op deze vragen kunnen we opmaken dat hij wist waar de Staatsen zaten. Zijn aanwijzingen bleken te kloppen, want om 9 uur dezelfde ochtend kwamen ze uit de aangewezen richting aan. Interessant is de volgende getuigenverklaring van Jan Fransen. Hij kreeg 8 ruiters te logeren in zijn huis op de Grote Witrijt. Hij moest van hen op de uitkijk staan. Hij klom daarvoor in een hoge boom "van de welcke hij sach tot Lommel, Daelen, Moll,

Postelscher bosch en op den boom sijnde heeft sien coomen loopen eenen jongen van de Cleyn-der Witrijt, verclaerende datter veel volck inder heyden was en deselve antworde gehoort hebbende heeft gesien datter aenquaemen dry peerden van Daelen" (het gehucht Dalem bij Hapert). Elias Antonissen¹⁰ van de Grote Witrijt getuigt dat de jongen kwam aangelopen en hem vroeg of hij soldaten in huis had. Hij antwoordde bevestigend, waarop de jongen zei "daer is eenen grooten hoop ruyteren inder heyde coomende van Daelen".

De zoon van Jan Goyaarts¹¹ kreeg opdracht om op uitkijk te staan "op een mutsaert" en een van de soldaten ging op de zolder staan "door een venster connende sien overal de heyde inne". Terloops krijgen we zo een indruk van het landschap op de Witrijt, 1 km. ten westen van de Webos bij Bergeijk. Bekijkt men oude kaarten dan is het gehucht de Witrijt inderdaad een vooruitgeschoven post in een uitgestrekte heide met in het noorden de Cartierheide bij Dalem (ten zuiden van Hapert), in het westen de Postelse wijer en de abdij van Postel en in het zuiden de Pielis en de uitgestrekte heiden van Lommel. Uit het verslag maken we op dat er 5 huizen zijn op de Grote Witrijt en 3 op de Kleine Witrijt. Dat is precies hetzelfde aantal als in 1830.

De ruiters vertrekken "westwaerts den dijck uut, keerende noordtwaerts achter die beempden" (zie het kaartje op de volgende bladzijde). Het gevecht vond plaats bij de Postelse Wijer. Voor het verslag van de strijd kunnen we het beste Jan Fransen aan het woord laten die weer in de hoge boom geklommen was: "dan en conde ter selver tijdt nyet sien wie meester was, dan veele schueten hooren gaen en dooreen sien rijden". Bartholomeus Oppers meent gezien te hebben dat "deselve soldaten (die bij hen logeerden) den strijdt wonnen, maer naederhant gesien dat de vijant meester was, rijdende gesaemelijcken naar Bladel".

Jongens en schepers vonden vele gebroken lansen in de heide en er waren 2 doden¹².

In 1597 zijn de gemeente Westerhoven en de gehuchten Borkel en Schaft anderzijds het oneens over de verdeling van de belastingaanslag (quote genaamd). Het geschil is een gevolg van de verarming door de 80-jarige oorlog¹³ en ¹⁴. Borkel en Schaft vallen voor het betalen van de belasting onder Westerhoven. Voor de belastingaanslag wordt een vaste verdeelsleutel gebruikt tussen die van Westerhoven zelf en de gehuchten Borkel en Schaft. De inwoners van Westerhoven willen die van Borkel en Schaft meer laten betalen, maar deze verzetten zich. De argumenten gaan over en weer en terloops lezen we dat in Borkel en Schaft "veel vrijbuiters" zijn.

Men durft er geen paarden meer te houden en de gehuchten "sijn hun labour doende met ossen"..

Volgens zegslieden is het zo dat "in langen tijdt maer een quaet peerdeken en is geweest op Borckel, dwelck was thoebehoorende den stroydecker aldaer". De pastoor uit Westerhoven durfde niet meer naar Borkel en Schaft te gaan om er de sacramenten toe te dienen omdat hij de laatste keer door vrijbuiters was gevangen genomen om losgeld. Willem Welten verklaart dat hij in Borkel en Schaft boter en ander goed opkocht, maar dat hij "aldaer midts de periculen niet soo vrijelijck en derve gaen, gelijk hij wel doet binnen Westerhoven". Hoewel de beweringen wat overtrokken zullen zijn om er zoveel mogelijk belastingvoordeel mee te kunnen behalen, mogen we aannemen dat ook Borkel en Schaft te lijden hadden van de oorlog.

In 1597 werd Antonis Meus namens een aantal dorpen van het kwartier afgevaardigd om zich bij de gouverneur te beklagen over een zekere Bastiaan van Peer die dreigt hen te executeren vanwege een valse (gefabriceerde) vrijgeleide¹⁵ (zie ook appendix 1). Welke die was en wie Bastiaan van Peer was is ons nog niet duidelijk. Omdat er sprake is van Hollands geld vermoeden we dat Antonis zich in een gebied moet begeven dat onder controle is van de Staten. Voor Lommel is daarbij aanwezig Bastiaan Willems. De kosten die Bastiaan hierbij maakt zullen worden verdeeld (gesmaldeeld) over alle dorpen door de plaatsvervangende schout Simon Hendrks. We zien ook dat een aantal gemeenten gezamenlijke actie ondernemen onder leiding van de plaatsvervangende schout Simon Hendriks. Bij het "pionieren" zien we dit eveneens gebeuren zoals hierna zal worden beschreven.

Als laatste stuk over de 80-jarige oorlog bespreken we het verhuren van karren voor het pionieren. Het kwam in die tijd voor dat elk dorp verplicht werd bij te dragen aan het bouwen van versterkingen, het pionieren. Het pionieren was geen gewilde bezigheid en het

werd vaak afgekocht zoals ook het geval was bij de bouw van het fort te Bergeijk in 1587¹⁶. Men kreeg er geld voor maar was ook vaak maanden weg van huis. Voor het vervoer van aarde waren karren gewenst en die werden dan ook opgeëist.

Op 12 april ontving meester Simon Hendriks als plaatsvervangend schout een brief waarin "100 herwagens ende 400 peyoniers" gevraagd werden door de koning¹⁷ en ¹⁸. Waarvoor ze nodig waren werd niet vermeld, alleen dat ze naar den Bosch moesten. Het kwartier werd getaxeerd op 6 wagens elk met 3 sterke paarden ingespannen en 24 pioniers. De 17de werd er vergaderd in Oirschot en werd er besloten dat men zou proberen (aan het hof) om het aantal wagens te halveren en geen pioniers te leveren omdat men naar den Bosch moest gaan pionieren en de andere kwartieren geen pioniers stuurden. In afwachting van een antwoord wilde Simon het bevel toch gehoorzamen en hij stuurde "eene omloper" over het kwartier. Het kwartier Kempenland werd in drie delen gedeeld die elk 2 wagens en 8 pioniers moesten leveren en gereed houden. Als gevolg hiervan werden op zondag de 2 wagens voor Bergeijk en omliggende bij de kerk omgeroepen. De aanbieders konden zich inschrijven op maandag de 12de april bij Willem Bergmans waar publiekelijk de verpachting van de wagens bij opbod zou plaatsvinden. Uit recent onderzoek weten we nu op welke plaats dit was. Willem Bergmans bezat een brouwerij en een herberg ten noorden van de Beestenmarkt¹⁹ op de linker hoek van de splitsing waar de Eerselse dijk in het centrum van Bergeijk uitkomt (nu ligt er een bocht naar links richting Valkenswaard).

Aan de aanbesteding waren de volgende voorwaarden verbonden. De aanbiedingen voor de karren zouden worden afgeslagen en de laagste inzetter kreeg "het voormijnen". Dat hield in, dat het laagste bod de inzet was voor het mijnen op woensdag de 23ste met "de brandende

kerssen". De brandende kaars is een streekgebruik waarbij het moment van de laagste inzet wordt bepaald door het uitgaan van een brandende kaars. Degene die het aanbleef moest voor elke kar "20 vaenen biers" bekostigen, en 30 stuiver betalen aan de secretaris en aan de officier voor de moeite. De voerlui zouden kontant een maand loon krijgen binnen drie dagen. Ze moesten elke maand betaald worden. Mocht het gebeuren dat de karren niet meer nodig waren of dat er slechts één nodig was, dan kreeg degene die niet meer nodig was 25 gulden en wie thuis moest blijven kreeg 20 gulden en de onkosten. Het loon zou ophouden 8 dagen na datum van aflevering van "henne passporten" die ze zouden krijgen van de kommissaris-generaal bij de aftocht.

Het is interessant om het mijnen te volgen (zie ook achteraan dit artikel in appendix 2). De aanbesteding van de karren was een gezamenlijke activiteit van de dorpen Bergeijk, Riethoven, Westerhoven, Lommel, Hapert, Reusel, Bladel en Dommelen²⁰. De voerlui die hierop inschreven kwamen uit een van deze dorpen. De aanblijvers bij het afslaan waren Gosen Jan Smolders en Jan Heystexs. De eerste woonde in Bergeijk waar hij in 1569 twee lopense land in de Eycker ecker bezat (op de grens met Westerhoven) en een lopense weiland in de Weertkens²¹. Aangezien deze percelen niet voldoende waren om van te kunnen leven, mogen we aannemen dat Gosen Smolders het vervoersbedrijf uitoefende. Opvallend is dat bij het mijnen de laatste inzet werd verhoogd met een vierde vat bier. Het lijkt erop dat de aanblijvers zeer tevreden waren met deze opdracht.

In het voorgaande hebben we de belangrijkste gebeurtenissen voor Bergeijk beschreven in het decennium 1587-1597. Van de periode hiervoor staan ons weinig gegevens uit Bergeijk ter beschikking. Hierna lijkt het er op dat het wat rustiger wordt in deze streek. In de

eerste twee decennia van de 17de eeuw zien we een behoorlijke opleving van de investeringen in tegenstelling tot de hierboven beschreven periode waar gedwongen verkopenen de boven-
toon voeren. In de rechtelijke archieven van Bergeijk komen dan alleen alledaagse zaken voor zoals leningen en transporten.

Daniël Vangheluwe.

VOETNOTEN:

1. B. INDEKEU, Aspecten van het Middeleeuwse Lommel (tot 1648), in: "Door het zand getekend", Lommel 1990, 129.
2. J.W. HAGEN, "Bergeijk daer is een huys van outs 't casteel genaempt": Kempische contributies voor krijgsvolk in Bergeijk, 1587-1592, in: Het Brabants Kasteel, jrg. 11, nr. 4, (1989), 74.
3. zie voetnoot 2.
4. Streekarchief Zuid-Oost Brabant te Eindhoven (hierna afgekort als: SAZOB), Bergeijk, RA20 f 8v.
5. zie voetnoot 2.
6. SAZOB, Bergeijk, RA20 f 10.
7. P.N. PANKEN, A.F.O. van SASSE van YSSELT, Beschrijving van Bergeijk, uitgave: Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, nieuwe reeks, nr. 9, 1900, 27.
8. D. VANGHELuwe, Kroniek van de Kempen 1984 46, Drukkerij De Kempen.
9. SAZOB, Bergeijk R23 F105 (1615), Elias Antunis wordt genoemd in het Rechtelijk archief als hij "een hoofstad metter huysinge gelegen op de Witrijth" verkoopt. De ligging van dit perceel is F 1118.
10. Rijksarchief Den Haag, Raad van State nr. 2166 LL (1571). Jan Goyaarts wordt genoemd in het boek van de Honderste penning in 1569 als eigenaar in Bergeijk. Hij bezit dan 36 lopense land op de Witrijth. Dit is vermoedelijk het Weerbeeks

- goed (F 1139/1143).
11. SAZOB, Bergeijk, R20, 19 april 1597 (zie appendix 1).
  12. Zie voetnoot 7.
  13. D. VANGHELuwe, Kroniek van de Kempen 1985, 51.
  14. SAZOB, Bergeijk, R20 f 19 (1597).
  15. SAZOB, Bergeijk, R20 f 28, 12 april 1597. (zie appendix 2).
  16. Zie voetnoot 2.
  17. D. VANGHELuwe, Kroniek van de Kempen 1985, 41.
  18. D. VANGHELuwe, Het centrum van Bergeijk in de 16de eeuw, een rekonstruktie, in: De Rosdoek (Periodiek van de Heemkundige Kring: de Acht Zaligheden), nr. 53 september 1989, 24. Hierbij is een rektifikatie nodig. Uit nieuwe gegevens blijkt dat de brouwerij annex herberg van Willem Bergmans zich bevond ten noorden van de Beestenmarkt, naast de Eerselse dijk, kad. nrs. A552/558. Dit blijkt uit het volgende:
  19. SAZOB, Bergeijk RA28 f 55 (1628): "Goyaart Willem Bergmans belooft 12gd rente aan Peter Rythovis... vuyt sijne huysinge ende aengelaege gelegen aen de beste merct met deen sijde en een eynde (in het zuiden en westen) aen de gemeyn straat, met dander zijde oost aen het erf der kynderen Jan Henrick Nijssen en Isaek Wachtelaer, dander einde noort aen het erf der kynderen Aert Henrix van Oorschot en Goyaart Aerts".
  20. Zie voetnoot 18.
  21. Rijksarchief Den Haag, Raad van State nr. 2166 LL (1571). Gosen Jan Smolders wordt genoemd in het boek van de Honderste penning in 1569 als eigenaar in Bergeijk.

APPENDIX 1: SAZOB, Bergeijk, R20 f 19 (1597) Traktatie met Bastiaan van Peer. "Compareren op heeden datum deeses deersaeme Hendrick Geritz, schouteth van Zeelst ende Merefeldhoven, Aert Wilborts secretaris van Veldhoven, Jan Luben voor Weerd Waelre, Hendrick Jans borgemeester tot Aelst, Bastiaan Willems borgemeester tot Lommel, Anthonis Meus voor Eerssel en Duysel, Willem Ooms voor die van Striyp ende die Schepenen der bancke van Bercheyck vervangende (alsoo tgemeyn corpus van den dorpen voorschreven) de ney comaparanten van den dorpen des quartiers van kempenlant, hebben in dier qualiteyt gecommiteert ende mechtich gemaect Anthonis Meus om in den naeme van het constituenten als gecommiteerde van de dorpen ten laste voorschreven te solliciteren tot affdoeninge van alsulcke pretense onredelijcke actien ende executien daeruit gevolcht als Bastiaan van Peer ter oirsaecken van seeckeren gefabriceerde assignatie bij de recruiter van de gealtereerde Italiaenen hun verleent, denselven aen den gouverneur van sijne onredelijcken voorstel te beclaegen ende indien des nodts sij voorder aen sijne Ex(tie) tzelffde te remonstreren met den voorschreven Anthonis in alles betrouwende, geloovende tgeens hij is tracterende ende doende, te houden voor goet vaste ende stentich ende van werden,...

Anthonis is thoetaxeert daechs, voor sijne vacatien ende costen 30 stuiver hollands gelts, behalve tgeens hij extraordinare is exburserende, daerof hij sal schuldich weesen te doen, zeeckeren bewijs ende reliqua, actum den 1ste febr. 1597 in collegio, hiertoe autoriserende meester Symon Hendrixs om de smaeldeylinge te maecken ende de vorsters van Bercheyck om die executie te doen totten eynde der voldoeninge."

APPENDIX 2: Hoe het mijnen van de karren in zijn werk ging is ons als volgt overgeleverd: (SAZOB, Bergeijk R20 f18) "Soo heeft Hans van

den Broeck inne gesteld den een waegen voor 5 gd daechs, den anderen Peter Jan Dirxs voor gelijcke 5 gd daechs. Jan Heystexs den eenen waegen tot 4 $\frac{1}{2}$ gd en Jan Symons den anderen tot gelijcke 4 $\frac{1}{2}$ gd, Willem Welten de eersten tot 4 gd 5 st en Anthonis Janss den anderen tot 4 gd ende een stoter, Lodewijck Peeters den eersten tot 3 gd 17 $\frac{1}{2}$ st, Hans van den Broeck heeft den eersten waegen gemijnt voor 3 gd 15 st, Jan Heystexs den anderen tot 3 gd 10 st.

Op heeden de 23. april is die kersse ontsteecken in absentie van de vorster bij den stadthouder ende met den branden der selfder soo heeft Goessen Jan Smolders den vueren waegen van 3 gd 15 st gestelt ende gemindert tot 3 gd 10 st ende een vierdel vat biers, insgelijcks Jan Heysteks een vierendeel biers, indien een waegen aen hem blijft ende met vallen der Kerssen gebleven aen de leste schrijvers.

-----//-----

VERGELIJKING VAN TWEE HERTOGELIJKE CIJNS- BOEKEN TE BERGEIJK.

Auteur: Daniel Vangheluwe

In deze Rosdoek vond U een artikel dat ons medelid Daniel Vangheluwe schreef voor het periodiek van de Heemvrienden in Lommel (België). In hun periodiek "Te Lomele op die Campine" van april 1992 verscheen eveneens van dezelfde medewerker een artikel met de bovenstaande titel.

Omdat in de door hem bestudeerde cijnsboeken van 1543 en 1627 naast gegevens uit Lommel en Bergeijk ook gegevens uit Riethoven, Westervhoven, Dommelen, Borkel en Schaft en Eersel voorkomen, brengen wij dit artikel bijzonder onder de aandacht van onze lezers.

De tekst en meerdere topografische kaarten

beslaan 16 bladzijden A4-formaat; ook daarom zien we af van overname in ons orgaan. Wel achten wij de inhoud van belang voor ons werkgebied en stellen het aan ons gezonden exemplaar gaarne ter lezing beschikbaar voor geïnteresseerden.

Th. van der Aalst.

VEENDERIJ IN HET GEBIED DE LAGE HEIDE. EEN REACTIE.

In De Rosdoek nr. 62 berijdt de heer Thiadens weer eens zijn stokpaardje: veen. Hij ziet nu in allerlei toponiemen aanwijzingen voor het voorkomen van veen op de hoge zandgronden van Brabant. Er bestaan inderdaad wel toponiemen die wijzen op de voormalige aanwezigheid van veen: krocht, moer, blik, goor en nog enkele. Bij deze veen-toponiemen hoort in elk geval niet Stokkelen. Dit toponiem wijst op gerooid bos (of op boomstammen). Als de heer Thiadens de moeite had genomen om er De Bont op na te slaan zou hij hebben kunnen lezen dat stok staat voor "boomstronk". Stokkelen zal in oude vormen wel als Stokkel voorkomen (te vergelijken met Vrachel bij Oosterhout dat heden ten dage als Vrachelen bekend staat, Eikelbosch bij Baarle, tegenwoordig Eikelenbos etc.). Stokkel kunnen we splitsen in stok+lo, waarbij lo staat voor "bosje op hoge zandgrond". Stokkel was dus een bosje waarin van diverse bomen nog maar stompjes over waren. Hoe redeneert de heer Thiadens nu? Stock zegt hij betekent "voorraad van goederen". Dan zal er dus (sic) bij Stokkelen wel turf opgeslagen zijn. De bezwaren tegen een dergelijke kromme redenering zullen duidelijk zijn. In de eerste plaats kende men in het middelnederlands geen betekenis van stok in de zin van "voorraad" (J. Verdam: Middelnederlands handwoordenboek). Stock in die betekenis is een recent (20e

eeuw?) uit het Engels overgenomen begrip. Bij het verklaren van toponiemen heeft men niets aan betekenissen die in de middeleeuwen nog onbekend waren.

Het tweede bezwaar: als er al een voorraad van iets aldaar zou geweest zijn, waarom dan van turf. En waarom zou men voorraden van turf aanleggen? Dat gebeurde alleen bij de turfhoofden, waar de turf ingescheept werd, dus bij de vaarten. Dat aanleggen van voorraden zou wijzen op commerciële veenwinning. Onmogelijk in de Kempen. Thiadens heeft waarschijnlijk gedacht aan stoken (turf) en dit geassocieerd met stokken.

Vergelijkbare toponiemen:

Stokkel in Vlaanderen bij St. Pieters-Woluwe, in 1147 vermeld als Stocla (en Stoccla) en verder Stokkem in Zuid-Limburg, in 1172 voorkomend als Stockheim. Dan nog Stokt bij Wolvertem, dat in 1217 Stocd genoemd wordt (M. Gysseling: Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland, II, p. 940).

Bij Riethoven ligt nog een gebied Stokt en ook bij Opwijk in Belgisch Brabant kent men een dergelijk toponiem (A.P. de Bont: Dialect van Kempenland, deel III: Geografische namen, p. 206).

Bij Moergestel ligt een gebied Stokske en bij St. Michielsgestel de Stokhoek (H.J. Moerman: Nederlandse plaatsnamen, p. 223).

De originele betekenis "boomstronk" kan ook passen bij de wel eens voorkomende heiligenstokken, zoals de Sint Quirijnstok te Tilburg en de Sint Nicolaesstock tussen Breda en Ginneken. Dat waren boomstronken met een heiligenbeeld eraan bevestigd en een offerblok erbij.

Van het slot van het artikel begrijp ik eerlijk gezegd niets. Thiadens zegt daar: "De grens van de veenderij wordt ook in het zuiden bereikt bij de grens Eersel-Bergeijk."

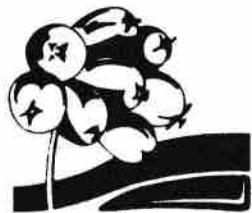
De grens valt dus eigenlijk samen met een heerlijkheidsgrens, zodat we met een middeleeuwse veenderij van doen hebben". Waarom zou dat samenvallen van die grens wijzen op de middeleeuwen? En weet Thiadens wel precies waar die heerlijkheden aan elkaar grensden??

In een ander artikel over de Hollandse weg staan ook allerlei ongestaafde beweringen. De Hollandse weg zal wel genoemd zijn naar het Holland aldaar, ouder waarschijnlijk onland, dat is onvruchtbaar moerassig land.

Als daar ooit een turfvaart is geweest zou men die in oude bronnen zeker en vast terugvinden als een vaart-toponiem, zoals we die bij tientallen in de omgeving van Etten en Teteringen b.v. aantreffen. Waarom zoekt heer Thiadens eerst niet eens goed in archieven voor hij een artikel schrijft dat kant noch wal raakt?

Met dergelijke artikelen wordt de toponymie in discrediet gebracht. Hij gebruikt 19e eeuwse kaarten om middeleeuwse toestanden te reconstrueren en gaat bij de interpretatie van toponiemen uit van de moderne betekenis van woorden; beide principieel fout.

Chr. Buiks
Oosterhout.

**heemkundige studiekring
de acht zaligheden**

Nieuw lid:

Hr. F. Huijbregts

Hapert.

NOG TWEE REPARATIES AAN DE KERK VAN RIETHOVEN (1719 EN 1735).

Nauwelijks was het in Rosdoek nr. 62 gepubliceerde artikel over de Riethovense kerk de deur uit of er dienden zich in de Haagse archieven enkele nieuwe documenten aan. Deze keer betreffende enkele reparaties aan de buitenkant van het gebouw. Zoals vorige keer al gesteld, was er door rentmeester Thomas van Beresteijn in 1684 een contract gesloten met meester-leidekker Leendert Janssen uit Eindhoven om gedurende tien jaar lang maar liefst zestien kerken in de regio te onderhouden. Tegen een bedrag van f. 450,-- jaarlijks. In 1694 is dat contract voor nog eens tien jaar verlengd. Met dezelfde Leendert Janssen als aannemer. Die moet eind zeventiende eeuw heel wat keren ladder op, ladder af zijn gegaan. Wat niet alleen eisen stelde aan de man zelf, maar ook aan de ladders. Die moesten behoorlijk lang zijn. Langer dan de doorsnee ladders waarover men in de Kempen zoal beschikte.

Dat dat een serieus probleem heeft gevormd voor de man in kwestie moge blijken uit een klacht die hij in 1697 bij de toenmalige tiendverpachters in Den Bosch op tafel heeft gelegd¹. Omdat er bij de kerken die hij in onderhoud had geen enkele ladder aanwezig was "die reikte tot de hoogte van de daken" zou rentmeester Beresteijn verplicht moeten worden er op staatskosten zeventien van de gewenste lengte te laten vervaardigen. Waar er maar zestien kerken in het spel waren lijkt het er op dat de schaliedekker zich in deze één ladder verteld heeft. Toch hoeft dat niet zo te zijn. Zestien van de ladders waren natuurlijk bedoeld om in de diverse plaatsen gestationeerd te worden, terwijl de zeventiende, nodig om op de daken zelf uit de voeten te kunnen, door Leendert Janssen steeds op zijn tochten meegenomen zal zijn.

De zeventien ladders vormden overigens niet de

enige wens van de schaliedekker. Ook alle dorpsbesturen zouden moeten worden aangeschreven in het vervolg meer zorg te besteden aan de torens van de kerken, voor zover die tot hun last stonden. Omdat daar doorgaans geen vinger naar uitgestoken werd, brokkelden er regelmatig stukken van af, die geen geringe schade aan de kerkdaken toebrachten en hem, Janssen, op allerlei extra kosten joegen. Zelf was hij alleen verantwoordelijk voor de "buiken" van de kerken; met de torens had hij geen bemoeienis.

Veel uitgehaald hebben de beide verzoeken niet. Geen van de gevraagde ladders is hem toegestaan. Wel werd hem beloofd de dorpsbesturen nog eens op hun onderhoudsplicht ten aanzien van de torens te zullen wijzen, "opdat de contractant geen reden meer zou hebben over hun nalatigheid te klagen", maar of de aanvrager daar veel heil van verwacht heeft mag betwijfeld worden. Een derde periode kerkenonderhoud in de Kempen is Leendert Janssen dan ook niet meer aangegaan. In 1705 zou die taak worden overgenomen door Hendrick van de Weijer, een meester-leidekker en "glaesmaker" uit Boxtel. Eveneens voor een periode van tien jaar, wat in 1715 en 1725 twee keer met tien jaar is verlengd. In 1715 onder rentmeester Johan Vegelin van Claerbergen (1708-1720) in 1725 onder Tinco Lyclama à Nijeholt (1721-1738). Het aantal door Van de Weijer te onderhouden kerken was wel wat kleiner dan dat van zijn voorganger, evenals het bedrag waarvoor hij dat zou doen, maar Riethoven zat er nog steeds bij.

Uit de tweede decade van Hendrick van de Weijer als "aannemer van het ordinaris onderhoud van elf Kempische kerken" nu zijn enkele interessante documenten over de kerk van Riethoven bewaard gebleven. Daterend van juli 1719. Eerstens een eigenhandig briefje van Van de Weijer, gericht aan de toenmalige tiendverpachters in Den Bosch, waarin duidelijk

werd gesteld dat het er allerberoerdest met de kerk van Riethoven voor stond. In de volgende bewoordingen: 2

Aende Edele Mogende heeren Gedeputeerden uijt de Edele Mogende heeren Raden van State der Vereenighde Nederlanden, tegenwoordig op de verpachting der tiende tot 's Bosch

Geeft met onderdanigh respect te kenne Hendrick vande Wijer, aennemer van 'slans kercke en choren in den quartiere van Kempenlant, onder de administratie van den rentmeester Johan Fegelin van Klarbergen, dat de timmeragie en houtwerck van het gehele dack der kercke en kruijschoorren tot Riethoven door den ouderdom soodanigh vergaen en bouvallich is, dat het-selve alle momenten geheel en al staet in te storte, sulckx het den suppliant onmogelijck is de voorschreven kercke en kruijschooren langer te kunne repareren ofte onderhoude, vermits ook geen nagel off leijen meer kan houde, wshalve den suppliant hem is kerende tot U Ed: mo:, versoeckende dat U Ed: Moogende de voors. kerck van Rithoven door iement der verstaende gelieven te late visiteeren,

't welck doende, etc.

Hendrick vande Weijer.

Na het lezen van dit alarmerende bericht werd rentmeester Vegelin door de tiendverpachters ook meteen gelast om samen met een onpartijdige deskundige in Riethoven poolshoogte te gaan nemen en een kostenbegroting van het herstel te maken. Net als bij de binnenreparatie van 1712 viel ook deze keer die eer te beurt aan Casper Eijmberts uit Den Bosch. Het dak van de kerk bleek inderdaad helemaal vergaan te zijn, zodat het geen enkele lei meer kon houden. Ook zouden er diverse goten en balken vernieuwd dienen te worden en "de boogen met cruijswerck voorsien". Anders zou het hele zaakje met de eerste de beste stormwind omver

storten.

Uit onderstaande begroting moge blijken dat er honderden voeten planken voor herstel nodig waren, evenals honderden ponden lood, duizenden nieuwe leien en tienduizenden spijkers³:

Berggrootingh van costen vande kercke tot Rijthoven

Eerstelijk twee cruisebalken, ider lank 36 voet, swaer eenen voet vierkant, sullen kosten	72- 0-0
Vier anckers, ider swaer 25 pont	15- 0-0
Eenen bout op het cruijs, lank 2 ¹ / ₄ voet van 1 ¹ / ₂ duijms ijser	2-10-0
Aen de noorder zijde twintigh opscheutten, ieder lank 32 voet, swaer 3 en 4 duijm, den voet 1 ¹ / ₂ stuijver, bedraegt de somme van	48- 0-0
De noorder zijde te bekleden met nieuwe vijffquartierse balkdeelen ter hoogte van 33 voet en ter lengte van 50 voet, daer sal aengaen hondert deelen	100- 0-0
Twee keelen te vernieuwen tusschen het kruischoor en den buijk vande kerk, ider hoog 40 voet, maekt samen tagtigh voet, breet 1 ¹ / ₂ voet, van goed gootloot, daer sal aengaen 720 pont loot, het hondert tien gulden	72- 0-0
Het hoogchoor aende voors. sijde heel te vernieuwen, lank 24 voet, hoog 22 voet, met nieuwe vijffquartierse deelen, daer sal aengaen 34 deelen	34- 0-0

Den buijk en hoogcoor aen die sij te decken met nieuwe heele leijen, daer sal aengaen sestien duijsent leijen, ider 1000 seventien gulden 272- 0-0

Aende zuijder kant vande keel af op den buijk de plancken aff te breecken, ter lengte van 10 voet te vernieuwen, van gelijke vanden thoorn aff ter lengte van 14¹/₂ voet en ter hoogte van twaelff voet te vernieuwen, daer sal aengaen 350 voet plancken, 11 uijt den voet 20- 0-0

Drie nieuwe opscheuten, lank 14 voet, swaer 3 en 4 duijm 3- 3-0

Kalck om te besetten en witten, daer sal aengaen een mud calk 6- 0-0

Vijffduijsent vijfftien pontse nagel sullen kosten 18- 0-0

Vijftigduijsent leijnagels, 3 en 4 pontse, het duijsent vijftien stuijvers, comt 37-10-0

Besetten en witten van de kerk 25- 0-0

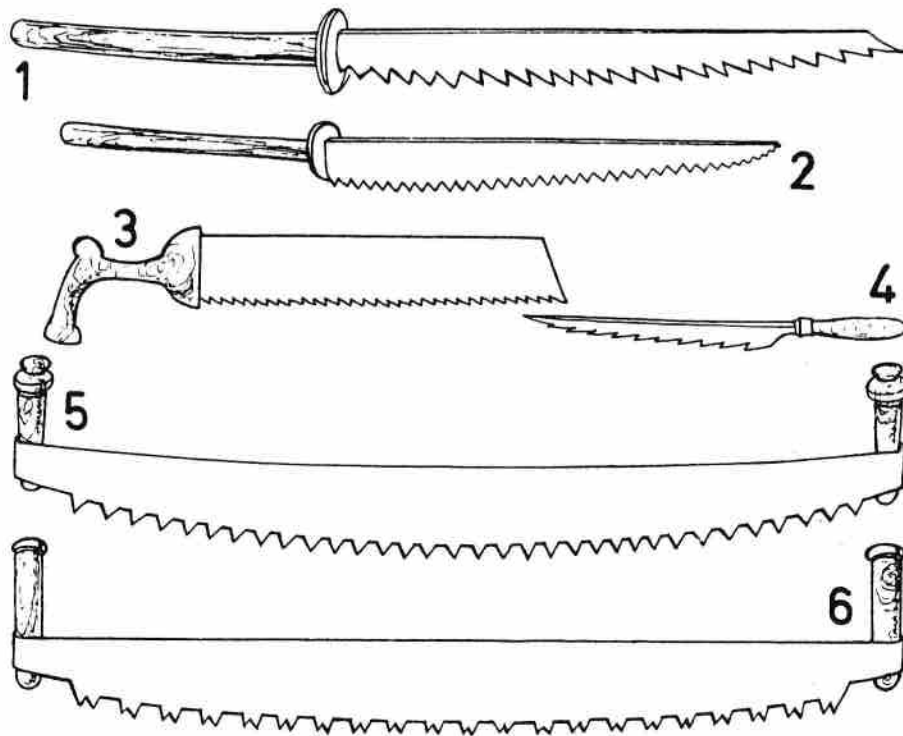
Arbeijtsloon vanden timmerman 76- 0-0

Arbeijtsloon vanden leijendecker 150- 0-0

somma 951- 3-0

Graag zal men het karwei in Den Haag niet gefiatteerd hebben. Op 30 augustus 1719 is het er echter toch van gekomen. Maar niet dan na eerst voor de zes nog resterende jaren van Van de Weijsers tweede contractperiode de jaarlijks voor Riethoven uitgetrokken f 25,-- geschrap

te hebben. Naar een kerk die zó werd opgeknapt zou immers in jaren niet meer omgekeken hoeven te worden*.

Verschillende soorten zagen uit vroeger tijd. De eerste vier zijn handzagen, de laatste twee trekzagen.

Genoemde maatregel zal Van de Weijers ijver om zich voor zijn aangenomen kerken in te zetten zeker niet vergroot hebben. Een toonbeeld is hij trouwens nooit geweest. Zestien jaar later, in 1735, heeft de toenmalige rentmeester van de geestelijke goederen in Kempenland, de al eerder genoemde Lyclama à Nijeholt, daar in Den Haag een boekje over opengedaan⁵. Aanleiding daartoe was het feit dat Van de Weijer een, door een recente storm aan zijn kerken

aangerichte schade, had aangegrepen om allerlei extra reparaties te kunnen declareren. Een brutaliteit die ver over de schreef ging. Jarenlang had Van de Weijer geen vinger naar de kerken uitgestoken, hoezeer hij zich ook had beijverd notaris Egmond van Prooijen uit Den Bosch schriftelijk het tegendeel te laten verklaren. Uit diverse verklaringen van koster Lyclama echter duidelijk geworden dat de man "weinig of geen reparaties had gedaan". Zodat er een enorme achterstand in onderhoud was ontstaan van wel tegen de f. 2000,--.

Hoe groot het aandeel van de Riethovense kerk daarin geweest is wordt in de stukken niet aangegeven. Maar dat er van alles aan mankeerde staat vast. Zowel de voet van het koor als de afhang dienden gemaakt te worden, net als "de muur boven 't choor" en het dak. Ook zou Van de Weijer de "glasen" hebben te "verloijen". Het interessantste detail wordt echter gevormd door "het torentje op de buijk vande kerk". Ook dat diende vernieuwd te worden. Dat de kerk ooit zo'n torentje gehad heeft was tot nu toe onbekend. Op de tekening van Verhees is het niet te zien. Mogelijk is dat te wijten aan het ongelukkige perspectief van die schets. Mogelijk is het torentje er op het moment van tekenen (1789) inderdaad niet meer geweest. Dat dat eind 17de, begin 18de eeuw nog wel het geval was wordt nog door een tweede bron bevestigd, te weten een schepenprotocol van Vessem uit 1690⁶. Om duidelijk aan te kunnen tonen wie er in die tijd verantwoordelijk was voor het onderhoud van het kleine klokkentorentje van Wintelre hebben twee schepenen uit Knegsel dat jaar een soort kerkenpadroute langs zestien kerken in de Kempen gemaakt, waarbij talloze oudere inwoners over de onderhoudsplicht van kerktorens in het algemeen zijn ondervraagd. Torens die op een eigen fundament stonden, stonden ten laste van de gemeente. Torens en torentjes op een kerk staande, dus zonder eigen fundament, niet.

Nog een typische handzaag. Hier gedragen door Sint Jozef.

De kerk van Riethoven nu was een prachtig voorbeeld om dit aan te tonen. Die had zowel een grote, op eigen fundament staande toren, als "een toortje op de buijck ofte schip staende, versien met een clokke dat daerinne was hangende".

Rest nog te zeggen dat alle in 1735 door Lyclama aan de kerk geconstateerde mankementen in werkelijkheid ook door Van de Weijer verholpen zijn. Veel keus heeft men hem daarbij ook niet gelaten. Eerst als alles, waartoe hij bij contract verplicht was, ook was uitgevoerd zouden de betalingen aan hem hervat worden.

J. W. Hagen.

Noten:

1. Algemeen Rijks Archief (ARA), Archief Raad van State (RvS), inv. nr. 1825 (verbalen van de Tienden 1694-1697): Verbaal 1697.
2. ARA, Archief RvS, inv. nr. 741 I (Ingekomen stukken 1719 juli)
3. Idem
4. ARA, Archief RvS, inv. nr. 741 II (Ingekomen stukken 1719 augustus)
5. ARA, Archief RvS, inv. nr. 820 II (Ingekomen stukken 1735 mei)
6. Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland, Rechterlijk archief Vessem, inv. nr. 63 (Protocol 1685-1692), fol. 198-200: attestatie d.d. 21 september 1690.

N.B.

Dit artikel werd eveneens opgenomen in het onlangs verschenen "Rijthovens Kerkboek" en met toestemming van de schrijver in De Rosdoek geplaatst.

De redactie.

"Veldhoven 70", een verzameling van twintig artikelen bij gelegenheid van het 70-jarig bestaan van de gemeente Veldhoven.

Deze publicatie mag o.i. in ons verenigings-tijdschrift niet onvermeld blijven. In de inleiding schrijft men:

"Zeventig jaar vroeger: de verste grens naar het verleden, een limiet die voor de gemeente Veldhoven bepaald wordt door zijn ontstaan uit de vereniging van de oude gemeenten Zeelst, Oerle, Veldhoven-Meerveldhoven op 1 mei 1921. Op 1 mei 1991 was de gemeente Veldhoven 70 jaar jong. Het gemeentebestuur heeft, verspreid over het hele jaar 1991, op bescheiden wijze publiekelijk aandacht besteed aan dit feit....

Als een rode draad door het hele herdenkingsjaar 1991 liep een reeks artikelen, verschenen in de gemeenterubriek van het Veldhovens Weekblad. Onder auspiciën van de Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven schreven zes auteurs twintig afleveringen, over evenzovele onderwerpen uit het 70-jarig bestaan van Veldhoven. In elke aflevering koppelden zij historische gegevens aan mededelingen uit de eigen ervaring van een geïnterviewd persoon. Vanwege de historische waarde en de veelheid van onderwerpen die werden aangeroerd is gezocht naar de mogelijkheid deze artikelen te bundelen in een handzaam naslagwerk".

Wij geven even de titels van de opgenomen artikelen:

1. Samenvoeging 1921 op verzoek burgemeester Van Vroonhoven.
2. Snelgroeiend Veldhoven bouwde serie kerken.
3. Veldhovens eerste dokter: met paard en rijtuig over zandwegen.
4. Veldhovense ambtenaren vaak in te krappe jas.
5. Kinderen leren nu nadenken en zelfstandig

- te werken.
6. Sigarenindustrie eens Veldhovens grootste tak van bedrijvigheid.
7. Geschiedenis van het protestantisme in Veldhoven.
8. Veldwachter, dorpse voorloper van modern politie-apparaat.
9. Woningbouw veranderde Veldhovens dorpse karakter in stedelijk aanzien.
10. Na de samenvoeging kon in Veldhoven in drie "Gemeenten" worden getrouwd.
11. Zacht water van de Gender trok veel was-serijen aan.
12. Ook in Veldhoven kloosters uit de tijd geraakt.
13. Vrijwillige brandweer: hobby waarvan je niet weet wanneer je hem kunt beoefenen.
14. Vrijwillige ruilverkaveling was een goede zaak voor boer en burger.
15. Steenfabrieken haalden hun grondstof uit eigen bodem.
16. Weefindustrie ging teloor aan goedkope import en hoge lonen.
17. Burgemeestersambt evolueert van "dorpsregent" tot teamleider.
18. Veldhoven; van winkel op iedere hoek naar modern winkelhart.
19. Gas, water en electriciteit was ooit een luxe-artikel.
20. Schoenenindustrie in Veldhoven-dorp.

Het gemeentehuis van Veldhoven kan U inlichten, hoe en waar een exemplaar van deze publicatie verkrijgbaar is.

Th. v. d. Aalst.

VAN DE BOEKENPLANK.

Atlas van de Nederlandse zoogdieren. Door S. Broekhuizen e.a. Utrecht-Arnhem: Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging. (Utrecht); Contactgroep Zoogdiereninventarisatie (Arnhem), 1992. 336 p. prijs f. 49,50. ISBN 90-5011-051-7.

Het kasteel van Eindhoven: Archeologie, ecologie en geschiedenis van een heerlijk huis, 1420-1476. Red. Nico Arts. Eindhoven: Museum Kempenland, 1992. 267 p. prijs f. 59,50. ISBN 90-72478-18-5.

Kroniek van de Kempen. Door Harrie Franken e.a. Publ. van de Stichting Kroniek van de Kempen (Valkenswaard). Dl. 11. Hapert: Kempen Pers, 1992. 200 p. prijs f. 42,50. ISBN 90-74271-24-3.

Rijthovens kerkboek; St. Willibrordusparochie, 1492-1992. Door Johan Biemans met bijdragen van Herman Strijbos en J.W. Hagen. Valkenswaard: Stichting Rijthovens Historie: afd. "Van Rijthoven toen tot Rijthoven nu", 1992. 194 p. prijs f. 39,50. ISBN 90-801105-1-1.

Het boek handelt over de geschiedenis van de parochie St. Willibrordus te Riethoven en het kerkgebouw van Riethoven. Besteladres: Braambeslaan 1, 5552 PE Valkenswaard, tel. 04902-14030.

De Brabantse spreekwoorden: uitdrukkingen in Brabant gebruikt en opgetekend. Door H. Mandos en M. Mandos-van de Pol. 4e herz. en aangev. druk. 680 p. prijs f. 59,50. Waalre: Hein Mandosstichting, 1992. XXII, ISBN 90-800253-2-1. 1e druk 1988.

De brug tot Market-Garden, met de bevrijding

van Lommel, Overpelt, Neerpelt en Valkenswaard.

Door J. Israël; publ. van de V.Z.W. Kempenland te Lommel (B). Hapert: Kempen Pers, 1992. 143 p. prijs f. 42,90. ISBN 90-74271-19-7. (Publikaties van de V.Z.W. Kempenland te Lommel; nr. 9)

Jaarboek Heemkundige Kring "Pladella Villa", Bladel en Netersel. Dl. 3, 1992. Bladel: Heemkundige Kring "Pladella Villa", 1992. 198 p. prijs f. 16,50.

Het boek bevat o.m. artikelen over de geschiedenis van Bladel en Netersel tussen 1880 en 1890, de Vorrsselse watermolen tussen 1648 en 1738, Joden in Bladel in de tweede helft van de achttiende eeuw, jaaroverzichten van Bladel en Netersel van 1984 en 1985 en de geschiedenis van de Katholieke Vrouwenorganisatie der NCB van Netersel tussen 1931 en 1991. Het boek is verkrijgbaar in de Bladelse boekhandel.

"365 Heiligendagen": folklore, gebruiken, legenden, namen, weerspreuken. Door Kees van Kimmenade en Paul Spapens; eindred. Bernard van Dijk. Hapert: Kempen Pers, 1992. 336 p. prijs f. 34,90. ISBN 90-74271-31-6.

Brabantse almanak. Publ. van Brabants Heem. Jrg. 5: 1993. Gaanderen: Gherre, 1992. 256 p. prijs f. 6,90. ISBN 90-72439-24-4. Bevat allerlei wetenswaardigheden over Brabantse instellingen, evenementen, markten enz.

Ontspoorde historie.

Door Albert Delahaye(+); Bew. en aangev. door H. ten Doeschate; publ. van de stichting Albert Delahaye (Breda). Tilburg: Gianotten, 1992. 326 p. prijs f. 45,-- (incl. verzendkosten). ISBN 90-6663-020-5.

Degenen die dit boek aan willen schaffen dienen wel rekening te houden met de aparte en vaak zeer omstreden kijk van Delahaye op onze vroegste geschiedenis.

Historische demografie: bevolkings en gezinsgeschiedenis. Door A. J. Schuurman. Zutphen: Walburg Pers, 1991. 72 p. ISBN 90-6011-714-X. (Cahiers voor lokale en regionale geschiedenis; 5)

Onderwijs geschiedenis.

Door P. Th. F. M. Boekholt; [overzicht van bronnen samengest. door F. R. H. Smit]. Zutphen: Walburg Pers, 1991. 63 p. ISBN 90-6011-715-8. (Cahiers voor lokale en regionale geschiedenis; 6).

Arm in Nederland: 1815-1990.

Door L. F. van Loo. Meppel: Boom, 1992, 204 p. ISBN 90-5352-025-2.

Katholieke kritiek op het kapitalisme, 1891-1991: honderd jaar debat over vrije markt en verzorgingsstaat.

Door Theo Salemink.

Amersfoort: Acco, 1991. 279 p. ISBN 90-5256-060-9.

Geschiedenis van de landbouw in Limburg in de twintigste eeuw.

Door J. C. G. M. Jansen en W. J. M. J. Rutten.

Leeuwarden: Eisma, 1992. XXIV, 418 p. ISBN 90-70052-95-4.

(Maaslandse monografieën; 52)

Uit Anna's Santenkraam: volksgebruiken rond heiligen. Door Anna Schreuders-Derks.

Sittard: Stichting Charles Beltjens, 1992. 104 p. ISBN 90-72459-14-8.

Hemel, hel en vagevuur: preken over het hiernamaals in de Zuidelijke Nederlanden

tijdens de 17de en 18de eeuw. Door Gerrit Vanden Bosch. Leuven: Davidsfonds, 1991. 205 p. ISBN 90-6152-737-6. (Historische reeks; nr. 9)

De vierschaar: de criminele rechtspraak in het Oude Antwerpen van de 14de tot het einde van de 18de eeuw. Door Wim Meewis. Kapellen: DNB/Pelckmans, 1992. 175 p. ISBN 90-289-1706-3.

Blijvende dynamiek: 75 jaar geschiedenis van de Katholieke Land- en Tuinbouwbond LTB. Door Projectgroep "Boek LTB 75 jaar"; eindred. J. M. Marrewijk Dl. 1: 1915-1945. Haarlem: Katholieke Land- en Tuinbouwbond LTB, 1991. 128 p. ISBN 90-800791-1-1.

Brabantse handschriften: Gerrit van Orden (1774-1854) en zijn schenking van handschriften aan het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant. Door Carleen Baarda en Jos M. M. Hermans. Tilburg: Tilburg University Press, 1992. 64 p. ISBN 90-361-9555-1.

Inventarissen van de archieven van de kantongerechten gevestigd in de provincie Noord-Brabant, 1838-1930. Door W. M. Lindemann en M. J. A. Veekens. 's Hertogenbosch: Rijksarchief in Noord-Brabant, 1992. 249 p. (Inventarisreeks/Rijksarchief in Noord-Brabant; nr. 46) ISBN 90-71238-67-9.

Drapiers en buitenwevers: een onderzoek naar de huisnijverheid in de Tilburgse wollenstoffenindustrie. Door M. W. J. de Bruin, H. Th. M. Ruiter en H. T. L. C. Strouken. Utrecht: Nederlands Centrum voor Volkscultuur; Tilburg: Stichting tot Behoud van Monumenten van Bedrijf en Techniek in het zuiden van Nederland, 1992. 104 p. ISBN 90-71840-16-6.

Met het oog op de feestdagen en de Jaarwisseling (misschien al voorbij?) mag ik U, namens Uw bestuur, fijne feestdagen en een blij en vreugdevol 1993 toewensen.

Dit nieuwe jaar zij mild en goed
in alles wat U wenst en doet!

Uw voorzitter, Th. v. d. Ven.

=====

INHOUD:

blz.

Van de bestuurstafel....	2.
Een episode uit de 80-jarige oorlog.	3.
Twee cijsboeken te Bergeijk.	13.
Reactie "Veenderij in de Lage heide".	14.
Reparaties aan de kerk van Riethoven.	17.
Veldhoven 70.	26.
De boekenplank.	28.

=====

Kampeerboerderij -- Zwembad
»HOEVE-BIESTHEUVEL«

Hoogcasteren 25, HOOGELOON - Tel. 04979-1257

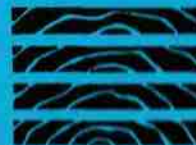

**CASTELIJNS
NAAIMACHINES**
Breestraat 2c
Hoogeloon
Telefoon 1321

MEULENBROEKS

Aannemer van Grond- Weg- en Waterwerken
Zand en grinthandel
De Hoef 12B
5528 CA Hoogeloon
Telefoon 04978-2252
Telefax 04978-1565

b.v. Houthandel

Gooskens